

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 339.92(478+495)

CAZACU STELA

**DEZVOLTAREA RELAȚIILOR ECONOMICE MOLDO-
GRECEȘTI: OBSTACOLE ȘI OPORTUNITĂȚI**

**521.02. ECONOMIE MONDIALĂ; RELAȚII ECONOMICE
INTERNAȚIONALE**

Autoreferatul tezei de doctor în științe economice

CHIȘINĂU, 2018

**Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului ,Economie, Marketing și Turism,
Universitatea de Stat din Moldova**

Conducător științific:

ȘIȘCAN Svetlana-Zorina, doctor habilitat în științe economice, conferențiar universitar, ASEM.

Consiliul Științific Specializat D 30.521.02-02 a fost aprobat de către Consiliul de Conducere al ANACEC prin decizia nr. 7 din 11.05.2018 , în următoarea componență:

Componența consiliului științific specializat:

ONOFREI Alexandr, *președinte*, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, USM;

COREȚCHI Boris, *secretar științific*, doctor în științe economice, conferențiar universitar, USM;

ȚÂU Nicolae, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, ASEM;

CROTENCO Iuri, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, IRIM;

BURBULEA Rodica, doctor în științe economice, conferențiar universitar, UASM.

Referenți oficiali:

STRATAN Alexandru, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, m.c., INCE AȘM;

HARCENCO Dorina, doctor în științe economice, conferențiar universitar, ASEM.

Susținerea va avea loc la **28 septembrie 2018, ora 14.00**, în ședința Consiliului Științific Specializat D 30.521.02-02 din cadrul Universității de Stat din Moldova, pe adresa: MD-2009, mun. Chișinău, str. A.Mateevici 60, bloc C, etajul 3 , biroul 327.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la biblioteca Universității de Stat din Moldova și la pagina web a CNAA (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 24.08.2018

Secretar științific al Consiliului științific specializat,

dr. în științe economice, conf. univ. USM

COREȚCHI Boris

Conducător științific:

dr. hab. în științe economice, conf. univ.

ȘIȘCAN Svetlana-Zorina,

Autor:

CAZACU Stela

© Cazacu Stela, 2018

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei de cercetare și importanța problemei abordate. Întrucât activitățile economice internaționale evoluează permanent, a crescut și impactul lor asupra economiilor naționale. Ca urmare, economiile mondiale au devenit din ce în ce mai interdependente. Astfel, într-o lume globalizată, în care barierele politice, economice și tehnologice dispar rapid, capacitatea unei țări de a participa la activitatea globală este un indicator important al performanței și competitivității acestei țări. În acest context, relațiile economice ale Republicii Moldova cu alte țări ale lumii reprezintă un indiciu al performanței și competitivității sale internaționale. Astfel, dezvoltarea relațiilor economice ale Republicii Moldova cu o anumită țară este o problemă semnificativă care trebuie cercetată în detaliu. Din cauza efortului de integrare europeană a Republicii Moldova, investigarea dezvoltării fluxurilor economice ale Republicii Moldova cu un membru mai în vârstă al UE, care are o experiență largă și pe termen lung în activitățile economice internaționale, de exemplu Grecia, reprezintă o modalitate de identificare a oportunităților și obstacolelor legate de dezvoltarea fluxurilor economice între aceste două țări și, prin urmare, între Moldova și UE. În același timp, este important de a determina mecanismele de dezvoltare a relațiilor economice dintre Moldova și Grecia, care trece printr-o criză a datoriilor guvernamentale și care este afectată de măsurile de austeritate economică.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare.

Conceptul de relații economice internaționale, utilizat pe scară largă de către autorii autohtoni, este similar cu conceptul de economics/economie internațională, utilizat în mare parte în literatura internațională. În ultimii ani, următorii economiști au publicat și au discutat pe larg la tema relațiilor economice internaționale:

- a) *Savanți străini:* Jackson J.H., Carbaugh R.J., Carpenter M.A., Dunung S.P., Sargent D., Deardorff A.V., Boxell L. (SUA), Cherunilam F. (India), Morgan R.E. și Katsikeas C.S., Ingham B., Smith A., Stack M.M. (Marea Britanie), Kozak Y. et al. (Ucraina), Kjeldsen-Kragh S. (Danemarca), Sută N. și Miron D., Vintila D. (România), Van Berkum S. and Meijl H. (Olanda), Kulkarni K.G., Gupte R. și Sethi S., Nayak D. și Choudhury R.N. (India), Gómez-Herrera E. (Spania), Berthelemy J. și Demurger S., Chaney T. (Franța), Oh J. și Sardar R.R. (Bangladeș), Tekçe M. și Öncel B., Bozbay Z. și Ozen H. (Turcia), Chionis D. și Liargovas P., Koutroupi E., Natos D. și Karelakis C. (Grecia), Jajri I. (Malaezia), Faeth I., Prideaux B. (Australia), Hattari R. și Rajan R.S (Indonezia) și alții.

b) *Savanți autohtoni*: Stratan A., Moldovanu D., Gribincea A., Țâu N., Harcenco D., Burbulea R., Rusu G., Șişcan Z., Ulian G., Onofrei A., Corețchi B., Roșca P., Pîrțachi I., Aculai E., Gonța E., Slonovschi D., Joldîbaeva M., Andreeva T., Barcari I., Gurgui A., Crotenco I., Chirilă T., Turcov E., Sava E., Lupușor A., Popa A., Prohnițchi V., Oprunenco A., Livandovschi R. etc.

În baza numeroaselor definiții ale economiștilor străini, conceptul de relații economice internaționale reprezintă relațiile economice dintre națiunile lumii, exprimate în cinci forme: comerțul internațional de bunuri și servicii, circulația internațională a capitalului și relațiile financiare, migrația internațională, transferul internațional de tehnologie și relațiile monetare internaționale. În ceea ce privește relațiile economice dintre Republica Moldova și Grecia, a fost observat că comerțul internațional, investițiile străine directe și fluxurile turistice internaționale sunt cele mai intense forme de relații economice internaționale dintre aceste două țări. Prin urmare, în acest studiu de cercetare se va pune un accent deosebit pe opiniile teoretice și practice legate de tema de cercetare, în special în ceea ce privește comerțul bilateral, fluxurile de investiții străine directe și turism și oportunitățile și obstacolele asociate acestora. Ulterior, intervenția științifică va oferi soluții practice destinate dezvoltării relațiilor economice dintre Republica Moldova și Grecia.

Scopul tezei constă în analiza evoluției relațiilor economice moldo-grecești, axată pe comerțul bilateral, investițiile străine directe și turismul bilateral, precum și în determinarea oportunităților și obstacolelor acestor relații și, pe această bază, elaborarea mecanismelor de dezvoltare a relațiilor economice bilaterale, ca parte a eforturilor de integrare europeană.

Pentru atingerea acestui scop au fost stabilite următoarele **obiective**: identificarea, analiza critică și sistematizarea cadrului metodologic pentru a explica teoriile de comerț bilateral, ISD și turism internațional bilateral și aplicabilitatea acestora în stabilirea relațiilor economice dintre Moldova și Grecia; evaluarea evoluției relațiilor moldo-grecești și a cadrelor lor juridice și instituționale; analiza fluxurilor de comerț, ISD și turism moldo-grec actual; identificarea oportunităților și obstacolelor pentru dezvoltarea relațiilor economice dintre Moldova și Grecia; propunerea de mecanisme care ar îmbunătăți relațiile economice dintre cele două țări.

Metodologia de cercetare a acestei teze constă atât în metode cantitative cât și calitative de cercetare. Teza a utilizat abordarea empirică (chestionare, interviuri), analiza și sinteza, inducerea și deducerea, abordarea evolutivă, precum și metodele specifice științelor economice, cum ar fi documentația, observarea și compararea, gruparea și selecția, analiza statistică, corelația, modelarea econometrică. Cercetarea efectuată a utilizat o combinație de rapoarte secundare (rapoartele

existente pe internet, site-urile statistice ale instituțiilor naționale și internaționale) și datele primare (chestionare, interviuri). Pentru analiza datelor, s-a utilizat în principal software-ul statistic SPSS 17.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute constă în elaborarea premiselor teoretice și metodologice pentru cercetarea evoluției relațiilor economice moldo-grecești cu accent pe cele mai intense forme, cum ar fi comerțul bilateral, investițiile străine directe și turismul internațional; identificarea unei teorii moderne în evaluarea fluxurilor economice bilaterale (adică a teoriei gravitației) și aplicarea ei în evaluarea fluxurilor economice moldo-grecești; determinarea specializărilor economice complementare ale Moldovei și Greciei; aplicarea teoriei imaginii de destinație în evaluarea imaginii grecești și moldovenești în rândul consumatorilor moldoveni și greci folosind modelul Bozbay și Ozen; măsurarea tendințelor etnocentrice ale consumatorilor moldoveni și greci; evaluarea factorilor care afectează fluxurile turistice din Moldova spre Grecia și invers, prin intermediul cadrului teoretic Bruce Prideaux; evaluarea fluxurilor de ISD din Grecia în Moldova pe baza unui studiu sociologic.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul investigat constă în determinarea premiselor metodologice de cercetare a evoluției REI moldo-grecești, având ca urmare identificarea obstacolelor și oportunităților în vederea asigurării mai multor mecanisme ce ar contribui la dezvoltarea acestor relații în contextul integrării economice europene.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a tezei constau în elaborarea recomandărilor teoretice și practice pentru dezvoltarea relațiilor economice dintre Moldova și Grecia, ca parte a efortului de integrare europeană a Republicii Moldova.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere: dezvoltarea conceptului de REI și a formelor acestora în contextul relațiilor bilaterale; identificarea, sistematizarea și clasificarea teoriilor de comerț bilateral, ISD și a turism internațional; identificarea celor mai potrivite teorii în explicarea fluxurilor economice bilaterale dintre Moldova și Grecia.

Implementarea rezultatelor științifice. Recomandările din această teză au fost implementate de către Asociația Națională a Agențiilor de Turism din Moldova, de către Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO), de Colegiul Perrotis din Grecia pentru cursurile de masterat și de Agenția Paradis-Tur din Moldova.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele acestei lucrări au fost aprobate și prezentate în cadrul a 7 conferințe naționale și internaționale la Chișinău (Moldova), Iași, Cluj-Napoca, (România), Kalamata (Grecia).

Publicațiile la tema tezei. Principalele rezultate ale lucrării au fost publicate în 15 articole științifice cu un volum de 10,47 coli de autor, dintre care 10 au fost publicate în reviste naționale și 5 au fost publicate în reviste din străinătate.

Volumul și structura tezei. Teza cuprinde: adnotare (în română, engleză, rusă), lista de abrevieri, introducere, trei capitole, concluzii și recomandări, bibliografie (189 titluri), fiind expusă pe 147 de pagini text de bază, 39 figuri, 12 tabele și 21 anexe.

Cuvintele-cheie: relații economice internaționale, comerț, import, export, investiții străine directe, turism, fluxuri economice bilaterale, teoria gravitației, economie mondială.

CONȚINUTUL TEZEI

Capitolul 1 „Fundamentul teoretic și metodologic privind relațiile economice moldo-grecești” pune accent pe abordările teoretice și metodologice ale relațiilor economice internaționale axate pe relațiile moldo-grecești. Se elaborează o analiză și sistematizare critică a teoriilor de comerț bilateral, ISD și turism internațional și aplicabilitatea lor pentru a explica fluxurile economice bilaterale respective între Republica Moldova și Republica Elenă.

Comerțul internațional reprezintă schimbul de bunuri și servicii „între persoane sau entități din diferite țări” [1, p.56]. În baza revizuirii ample a literaturii de specialitate, s-a constatat că teoriile comerțului internațional sunt diferențiate în teorii comerciale *tradiționale/clasice* (teoria avantajului absolut, teoria avantajului comparativ, teoria proporției factorilor etc.) și *moderne* (teoria varietății de produs ideal, teoria lui Linder, teoria economiei de scară, teoria decalajului tehnologic, teoria gravitației ș.a.). În prezent, nu există o teorie dominantă folosită de cercetători. Din contra, pentru a explica fluxurile comerciale, sunt combinate diverse teorii comerciale.

Astfel, autorul a ajuns la concluzia că fluxurile comerciale bilaterale dintre Grecia și Republica Moldova pot fi explicate prin ambele grupuri de teorii. În ceea ce privește teoriile tradiționale, *teoria proporției factorilor* ar putea fi utilizată, în principal, în dezvoltarea comerțului inter-industrie. Această teorie susține că comerțul internațional este afectat de dotarea cu factori a țărilor și anume, că inzeestrarea țărilor cu resurse reprezintă „factorul determinant pentru comerțul reciproc favorabil” [2, p.4]. Diferențele în dotarea de factori sunt semnificative pentru dezvoltarea comerțului bilateral dintre Moldova și Grecia [3].

În ceea ce privește o teorie modernă, *teoria comercială a gravitației* este una potrivită, datorită consistenței, previzibilității și relevanței sale semnificative [3]. Teoria gravitațională a comerțului se bazează pe convingerea că fluxurile comerciale dintre două țări sunt determinate: (1)

pozitiv de dimensiunile economice ale țărilor, mai exact, de produsul lor intern brut (PIB); (2) negativ de distanța dintre ele. Prin urmare, cu cât distanța este mai mare, cu atât volumul schimburilor comerciale este mai mic, justificat de costurile ridicate de transport, diferențele culturale, discrepanțele în preferințele consumatorilor și așa mai departe. În plus, cu cât sunt mai mari PIB-urile celor două țări, cu atât sunt mai mari fluxurile comerciale bilaterale [4]. O asemănare remarcabilă a ecuației gravitației comerciale cu ecuația respectivă din domeniul fizicii este prezentată în Figura 1.

<i>Legea lui Newton a Gravitației Universale</i>	<i>Teoria Gravitațională a Comerțului</i>
• $F_{ij} = G * M_i M_j / D_{ij}^2$ - unde: • F_{ij}: forța gravitațională dintre obiectele i și j • G: constanta gravitațională • M_i: masa obiectului i • M_j: masa obiectului j • D_{ij}: distanța dintre obiectele i și j	• $X_{ij} = G * Y_i E_j / T_{ij}$ - unde: • X_{ij}: exporturile din țările i și j • G: inversul producției globale $G = 1/Y$ • Y_i: producția domestică a țării i • E_j: cheltuieli agregate ale țării j • T_{ij}: costurile comerciale totale dintre țările i și j

Fig. 1. Analogie între teoria newtoniană a gravitației și teoria gravitațională a comerțului

Sursa: Elaborat de autor în baza Yotov Y.V. et al. [5, p.17]

Modelul gravitațional se exprimă în modul următor:

$$X_{ij} \text{ or } M_{ij} = \frac{K Y_i^\alpha Y_j^\beta}{D_{ij}^\gamma} \quad (1.1)$$

unde variabilele sunt definite astfel:

- X_{ij} reprezintă fluxul exporturilor în țara j din țara i ;
- M_{ij} reprezintă fluxul importurilor în țara i din țara j ;
- Y_i , și Y_j constituie PIB-ul țării i și respectiv PIB-ul țării j ;
- D_{ij} reprezintă distanța geografică dintre cele două țări [6].

Astfel „modelul gravitației ar putea fi folosit și în explicarea și prezicerea comerțului bilateral dintre Republica Moldova și Grecia” [3, p.122], în special pentru că nu s-au întreprins studii speciale în acest sens.

Utilizând numeroasele definiții ale **investițiilor străine directe** din literatura de specialitate, autorul a definit ISD drept „o investiție care constă în stăpînirea și/sau un control semnificativ al unei companii dintr-o țară străină” [7, p. 182]. ISD sunt în prezent un instrument indispensabil

pentru dezvoltarea economică, mai ales pentru economiile în curs de dezvoltare. Folosind o amplă literatură teoretică, s-au discutat numeroase teorii ale ISD. În mod similar cu teoriile comerțului internațional, abordările teoretice ale ISD sunt utilizate astăzi în combinație, deoarece nici o teorie utilizată aparte nu poate explica pe deplin determinanții ISD.

Prin urmare, în explicarea fluxurilor de ISD între Moldova și Grecia, autorul sugerează utilizarea următoarelor teorii ale ISD: *teoria gravitațională; experiența ISD din țările occidentale, utilizând numărul de tranzacții de investiții ca variabilă dependentă; teoria privind modul în care corupția influențează ISD; teorii care examinează fluxul de ISD din țările în curs de dezvoltare* [7]. Similar fluxurilor comerciale bilaterale internaționale, fluxurile bilaterale de ISD pot fi explicate folosind *modelul gravitației*. Acest model afirmă că dimensiunea pieței și distanța sunt factori determinanți semnificativi în localizarea țărilor sursă de ISD [8].

Turismul internațional reprezintă una dintre formele cele mai dinamice ale fluxurilor economice internaționale, contribuind în mod semnificativ la creșterea și dezvoltarea economică a țărilor. În baza unui ansamblu teoretic larg a abordărilor turismului internațional, teoriile au fost clasificate în patru categorii: (1) *teoriile privind cererea pentru turism*; (2) *teoriile comerțului internațional bazate pe factorii de ofertă*; (3) *teoriile imaginii de destinație*; (4) *abordări teoretice gravitaționale*. S-a observat că, în zilele noastre, toate teoriile de turism internațional sunt aplicate în cercetare, separat sau în combinație. Prin urmare, se sugerează utilizarea unei combinații a modelelor în explicarea factorilor ce determină fluxurile turistice internaționale dintre Republica Moldova și Grecia [9].

Conform *teoriei cererea pentru turism*, factorii cei mai influenți ai fluxurilor turistice au fost determinați empiric după cum urmează: venitul țării de origine, numărul populației, costul vieții, costul transportului, cursul de schimb valutar, inflația etc. Grupul de *teorii privind comerțul internațional bazat pe factorii de ofertă* poate fi considerat util în explicarea fluxurilor turistice. Tabelul 1 enumeră diferitele teorii ale grupului și ilustrează exemple paralele în turism care explică de ce țările ar putea avea avantaje comparative în turism [10, p. 227].

Teoriile imaginii de destinație sugerează că atractivitatea destinației este un factor principal care îi motivează pe turiști să aleagă o destinație. Și *abordările teoretice gravitaționale* reprezintă un instrument de modelare a cererii turistice, similar cu teoriile de gravitație care explică fluxurile bilaterale de comerț și de ISD.

Tabelul 1. Teoriile comerțului și aplicarea lor în turism

Teoria comerțului	Explicația principală pentru comerț	Exemplu în turism
<i>Linder</i>	Preferințe (similaritate)	Afinitate culturală, cum ar fi turismul pelerine
<i>Teoria Ricardiană</i>	Eficiență tehnologică / productivă	Competiția prețurilor în țările de destinație turistică
<i>Teoria Heckscher-Ohlin</i>	Înzestrarea naturală (capital, forță de muncă și terenuri)	Soare, nisip, mare și patrimoniu cultural
<i>Firme Multinaționale</i>	Avantajele de proprietate (tehnologie specifică firmei)	Lanțuri hoteliere internaționale
<i>Neo-tehnologie</i>	Modele de inovare / difuzare	Parcuri de aventură, internet marketing pentru turism
<i>Aglomerare</i>	Externalitățile, infrastructura, șansa	Clustere de turism, investiții în infrastructura turistică

Sursa: [10, p. 227].

Trebuie menționat și faptul că cercetătorul australian Prideaux a propus un model teoretic care analizează *factorii ce influențează fluxurile bilaterale de turism internațional* [11]. Acest model a fost aplicat în evaluarea factorilor ce influențează turismul bilateral moldo-grecesc.

Capitolul 2 „Analiza relațiilor economice dintre Republica Moldova și Grecia” elaborează evoluția relațiilor moldo-grecești, descrierea cadrelor lor juridice și instituționale. Apoi autorul efectuează analiza fluxurilor economice curente moldo-grecești care sunt cele mai intense, și anume comerțul, ISD și turismul dintre Republica Moldova și Grecia.

Relațiile comerciale moldo-grecești au fost stabilite încă în *epoca antică*, când pe teritoriul actual al Republicii Moldova locuiau geto-dacii. Civilizația Greciei Antice și civilizația geto-dacică erau puternic legate în ceea ce privește comerțul și cooperarea economică. *Relațiile diplomatice* moldo-grecești au fost stabilite în anul 1992. Pentru a garanta o bază legislativă puternică pentru dezvoltarea relațiilor economice dintre Republica Moldova și Republica Elenă, au fost semnate o multitudine de acorduri bilaterale semnificative. Actualul cadru juridic bilateral include 25 acorduri. Principale Acorduri cu caracter economic sunt: *Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Elene privind promovarea și protejarea reciprocă a investițiilor* și *Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Elene privind cooperarea economică, tehnologică și științifică*, ambele fiind semnate la Atena, pe data de 23.03.98.

Întrucât Grecia este membră a UE, acordurile și tratatele dintre Moldova și UE exercită în mod evident o influență și asupra relațiilor moldo-elene. Datorită *Acordului de Asociere semnat între Moldova și UE* în 2014, relațiile economice dintre Grecia și Moldova sunt afectate pozitiv [12].

În ceea ce privește *PIB*, în Grecia acest indicator a fost în anul 2016 de aproape 29 de ori mai mare decât în Moldova. Prin urmare, în conformitate cu *teoria gravitației*, care afirmă că volumul PIB este unul dintre principalii factori determinanți ai fluxurilor comerciale bilaterale, Moldova are un interes mai mare de a desfășura activități economice cu Republica Elenă [3].

Sistemele economice ale Republicii Moldova și Greciei sunt *complementare* în ceea ce privește mai multe sectoare, cum ar fi sectorul agricol, sectorul de afaceri, sectorul hotelier și sectorul restaurantelor. În mod similar, *structura exportului* Moldovei diferă semnificativ de cea a Greciei, astfel fiind la fel *complementare*. Aceasta înseamnă că există numeroase oportunități de dezvoltare a comerțului dintre Grecia și Moldova, având în vedere volumul relativ mic de schimburi dintre cele două țări în comparație cu comerțul Republicii Moldova și a Greciei cu alte economii. Ca o justificare a acestui fapt este faptul că **comerțul actual dintre Grecia și Moldova** este practic complementar pentru multe secțiuni de bunuri. Mai exact, Moldova exportă în Grecia produse cu valoare adăugată mică, cum ar fi produsele agricole și materiile prime, în timp ce importă din Grecia o mulțime de produse industriale și fabricate, ceea ce adaugă o valoare mai mare economiei grecești și nu celei moldovenești [12].

Totodată, Republica Elenă devine pentru Republica Moldova un *important partener comercial în ceea ce privește exporturile*, explicat prin faptul că exporturile Moldovei în Grecia au crescut de-a lungul anilor și pentru că Moldova are un echilibru comercial pozitiv cu Grecia în ultimii 2 ani (Figura 2). Mai mult ca atât, ponderea exporturilor spre Grecia din totalul exporturilor Moldovei are o tendință stabil crescândă începând cu anul 2013. Cu toate acestea, comerțul cu Moldova pare să fie mai puțin semnificativ pentru balanța comercială globală a Greciei.

Volumul comercial dintre Grecia și Moldova a manifestat o tendință ascendentă pînă în anul 2010, atît în ceea ce privește exporturile, cît și importurile, deși importurile au crescut la rate mai mari decât exporturile. Importurile din Grecia și volumul comerțului bilateral au atins punctul culminant în 2010, cu 93319,2 mii USD și, respectiv, 111063 mii USD. Grecia a atins cea mai mare importanță ca partener comercial de import pentru Moldova în 2010, cînd ponderea importurilor din Grecia a fost de 2,42% din totalul importurilor Moldovei. Ulterior, începînd cu anul 2011, comerțul bilateral a suferit o scădere constantă în ce privește importurile din Grecia, deși exporturile către

Grecia au demonstrat o tendință stabilă de creștere, cu excepția anului 2012. Se pare că criza financiară mondială, criza economică grecească, condițiile dificile pentru exportatorii greci pe piața moldovenească, puterea redusă de cumpărare a consumatorilor moldoveni, dimensiunea mică a pieței moldovenești etc. au afectat considerabil exporturile grecești către Moldova și, probabil, către alte țări ale lumii.

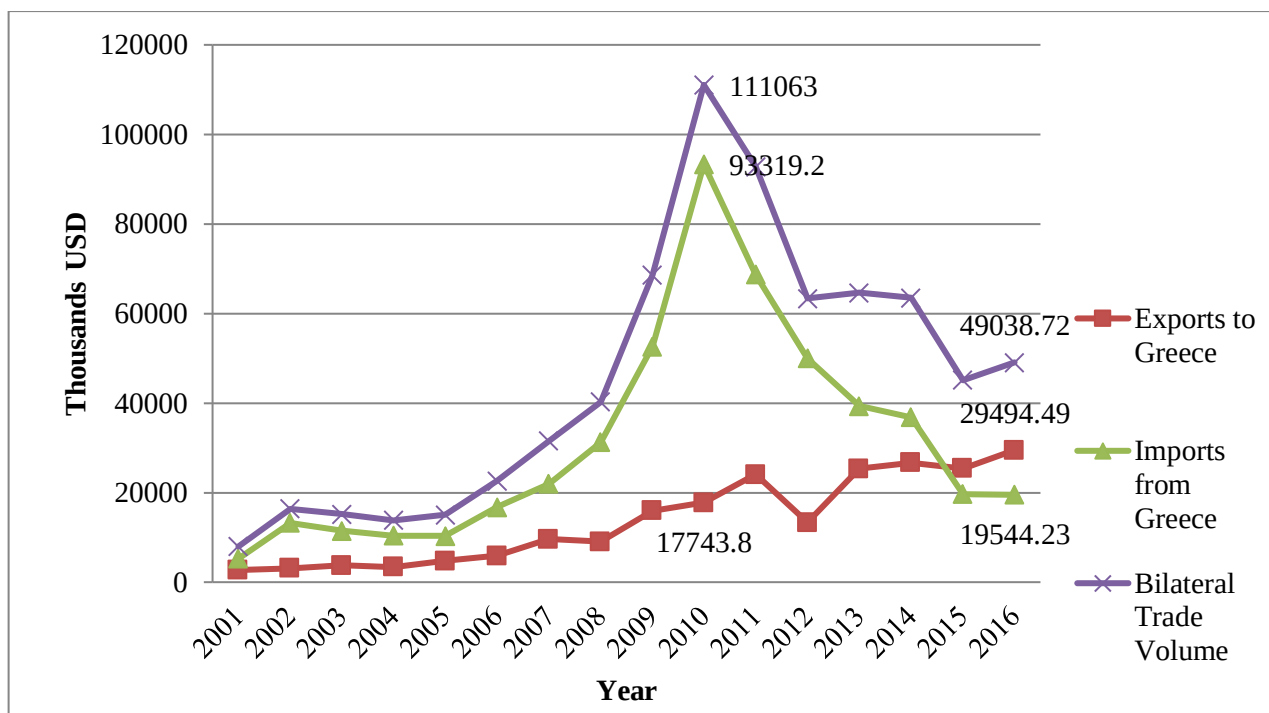

Fig. 2. Comerțul Republicii Moldova cu Grecia (2001-2016, mii USD)

Sursa: Elaborat de autor în baza Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [13]

Fluxurile de ISD moldo-grecești. S-a constatat că, în esență, Grecia este țara care investește în Moldova. Ba mai mult, grecii au fost printre primii mari investitori în Moldova. Deoarece Republica Elenă are o economie mai dezvoltată decât Republica Moldova, această țară este mai interesată de fluxurile de ISD către Moldova, și nu invers. Fluxurile de ISD din Grecia spre Moldova au fost în ultimii 7 ani în mediu de aproximativ 0,74% din totalul ISD în Moldova. Astfel, în anul 2016, în Moldova au fost înregistrate circa 110 firme cu capital pur grecesc sau cu capital moldo-grecesc. Din toate aceste companii, doar 53 de firme își desfășoară activitatea economică. Celelalte companii și-au suspendat operațiunile de afaceri sau le-au oprit complet, fiind astfel în curs de închidere. În termeni relativi, aceasta înseamnă că aproximativ 50% din companiile cu capital grecesc părăsesc lent mediul de afaceri moldovenesc, ceea ce reprezintă un număr considerabil de întreprinderi pentru o economie atât de mică ca Moldova. Cu toate acestea, recent în decembrie

2016, în cadrul ședinței Comitetului moldo-elen pentru colaborare economică, tehnologică și științifică, vicepreședintele Federației antreprenorilor din Grecia a declarat că oamenii de afaceri greci sunt interesați să creeze în Moldova proiecte de investiții reciproc avantajoase.

În anul 2016, valoarea ISD grecești în Republica Moldova a fost pe locul 11 printre fluxurile de ISD ale altor state membre ale UE în economia Republicii Moldova și pe locul 18 printre fluxurile de ISD din țările lumii. Prin urmare, investițiile grecești au o importanță deosebită pentru economia Moldovei.

Sferele în care operează majoritatea firmelor cu capital grecesc sunt agricultura, comerțul cu amănuntul și cu ridicata cu produse alimentare, legume proaspete, fructe, semințe, cereale etc. Investitorii greci au ales ca sediul firmelor să fie amplasat în capitala Republicii Moldova, deoarece Chișinău oferă o infrastructură mai dezvoltată, numeroși muncitori calificați și un consum crescând, deci o piață mai atractivă [14].

În ceea ce privește *motivele* care au influențat grecii să investească în Moldova, majoritatea afirmă că au văzut în Moldova numeroase oportunități de piață și nevoi ale clienților care nu erau satisfăcute după dezintegrarea Uniunii Sovietice. Astfel, *factorii de marketing* (mai precis, mărirea pieței, apropierea de consumatori, creșterea posibilității de a exporta) au fost factorii principali care au încurajat grecii să investească în Moldova. Majoritatea investitorilor greci au înființat companii inovatoare care furnizau produse și servicii unice pe piața moldovenească, satisfăcând astfel nevoile consumatorilor. De exemplu, Educational Centre este singura firmă din Moldova care oferă literatură la nivel mondial de la editorii de top din lume.

Unii investitori greci au ales să-și extindă companiile care deja operau în alte state, în special din cauza *factorilor de cost* (a muncii ieftine, a terenului fertil, a accesibilității materiilor prime etc). De exemplu, Michailides Tobacco a ales să investească în Moldova pentru că Republica Moldova are un teren fertil pentru recoltarea tutunului.

Un *număr mic de restricții comerciale* au determinat, de asemenea, fluxurile inițiale de investiții străine în Moldova. De exemplu, datorită etnocentrismului scăzut al consumatorilor din anii '90 (moldovenii aveau o atitudine pozitivă față de produsele străine după destrămarea Uniunii Sovietice), investitorii greci au putut să vândă fără dificultate produsele și serviciile lor pe piața Republicii Moldova [14].

Totodată, investitorii din Grecia afirmă că, la moment, se confruntă cu un număr tot mai mare de obstacole, cum ar fi consecințele crizei economice, numărul redus de forță de muncă și de

clienți din cauza emigrației, creșterea birocrăției, terenurile de cultivare mai mici, mai puțini furnizori locali, costuri crescînde la combustibil, neîncrederea investitorilor în angajații și partenerii moldoveni, diferențele culturale, politicile instabile și legile care influențează negativ climatul de afaceri, creșterea riscului financiar, creșterea taxelor și a numeroaselor bariere juridice [14].

Fluxurile de turism bilateral moldo-grecesc. Volumul turismului bilateral moldo-grecesc este în creștere (Figura 3), în principal datorită *interesului crescînd al moldovenilor față de Grecia* ca destinație turistică, care este *a patra destinație turistică populară a turiștilor din Moldova*, după Turcia, Bulgaria și România [15]. De asemenea, aceasta se datorează factorilor puternici de *cerere*, cum ar fi liberalizarea vizelor, distanța relativ mică între țări, remitențe semnificative în Moldova și datorită factorilor puternici din partea *ofertei*, cum ar fi înzestrarea naturală a Greciei și investițiile semnificative în infrastructura turistică [16]. În comparație cu anul 2011, numărul turiștilor moldoveni în Grecia în 2016 a fost de aproape șase ori mai mare, adică de 23 428 persoane.

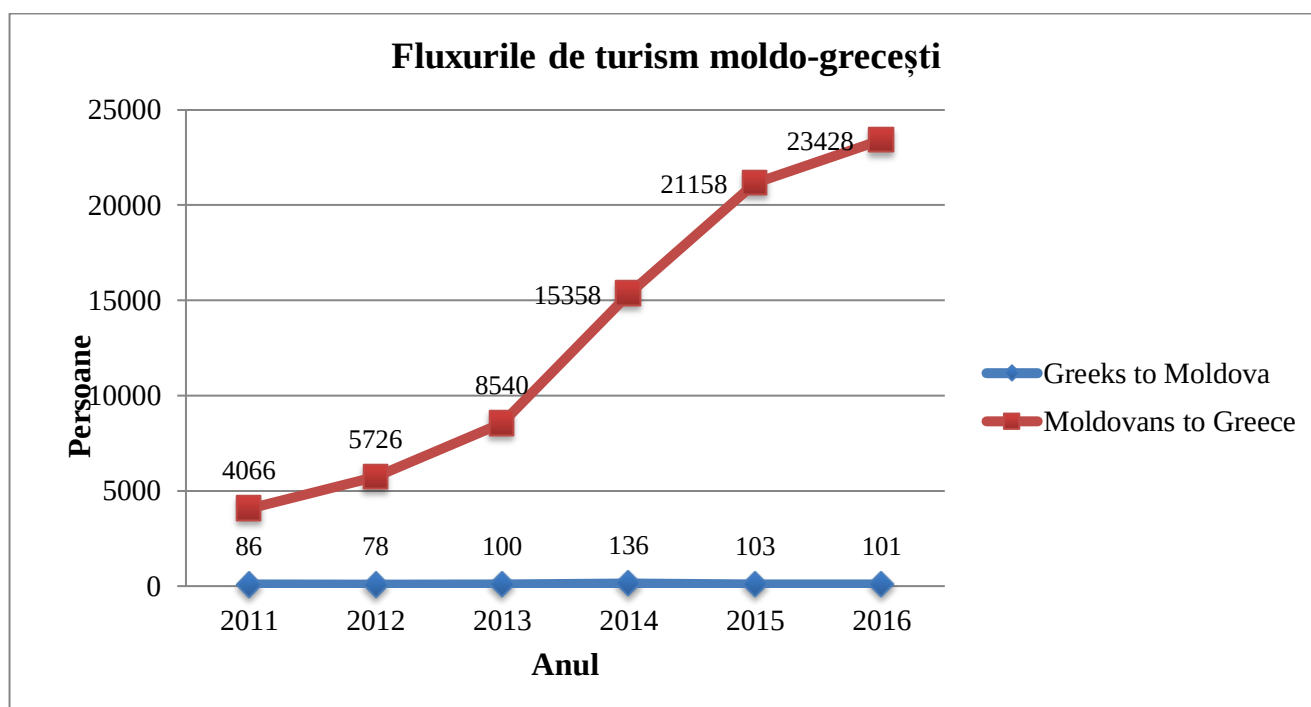

Fig. 3: Fluxurile de turism moldo-grecești prin agenții de turism și operatori de turism (2011-2016)

Sursa: Elaborat de autor în baza Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [13]

Pe de altă parte, *grecii nu manifestă un interes crescînd în a vizita Republica Moldova*, iar numărul turiștilor greci în Moldova este încă nesemnificativ - în jur de 103 de persoane anual. Acest fapt autorul îl explică prin imaginea neutră și imprecisă a Moldovei ca destinație turistică în rîndul grecilor [17], prin puținii factori de cerere și prin factorii slabi ai ofertei din partea Moldovei.

Imaginea Moldovei și a Greciei au fost evaluate de autor [15, 17] utilizând *modelul lui Bozbay și Ozen* [18] (Figura 4). Au fost livrate chestionare printre consumatorii moldoveni și greci, care au inclus 27 de afirmații conform scării Likert. Astfel, s-a determinat că Grecia are o imagine parțial pozitivă, pe când Moldova are o imagine neutră și imprecisă.

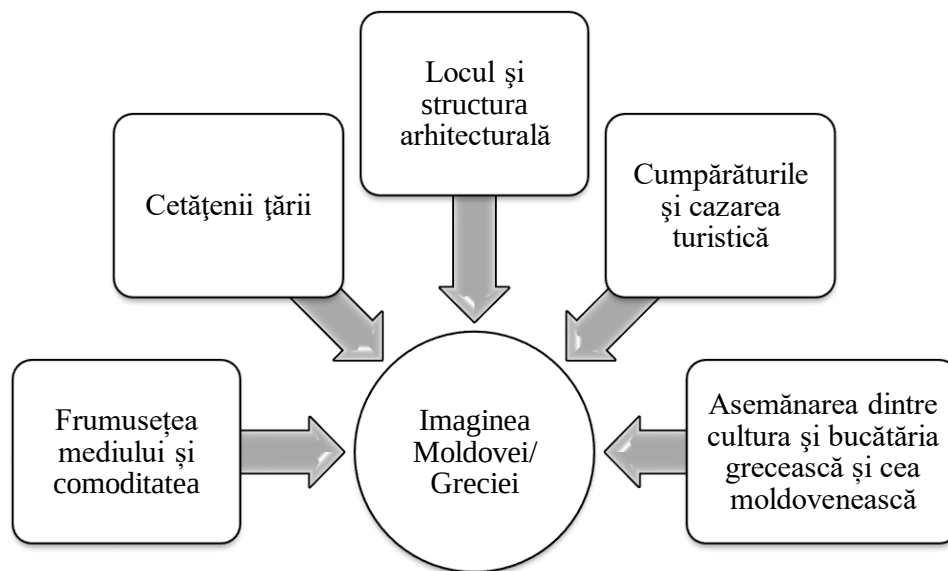

Fig. 4. Modelul conceptual utilizat pentru a evalua imaginea Greciei/Moldovei

Sursa: Adaptat de autor conform Bozbay și Ozen [2]

Utilizând **teoria gravitației**, s-a stabilit că, teoretic, pentru Republica Moldova, Grecia ar trebui să fie a 16-a dintre celelalte țări ale UE în ceea ce privește fluxurile economice bilaterale. Acest lucru se explică prin PIB-ul relativ mic al Greciei, comparativ cu PIB-ul altor economii europene, dar și prin distanța relativ mare între Grecia și Moldova, în comparație cu distanța dintre Moldova și alte țări ale UE. Cu toate acestea, datorită impactului multor alți factori pe care teoria gravitației nu le ia în considerare, în realitate, în 2016 Grecia a fost a 13-a în ceea ce privește volumul comerțului bilateral, a 11-a privind fluxurile de ISD din Grecia către Republica Moldova, a 4-a în ceea ce privește fluxurile turistice de ieșire și a 24-a privind fluxurile turistice de intrare. Astfel, în realitate, volumul fluxurilor economice dintre Moldova și Grecia este cu mult mai mare decât volumul care a fost stabilit la nivel teoretic, ceea ce poate fi explicat prin evoluția istorică a relațiilor economice dintre aceste două țări, când Grecia a fost un partener comercial cu mult mai important pentru Moldova.

Capitolul 3 „Oportunități și obstacole privind relațiile economice internaționale dintre Republica Moldova și Grecia” identifică numeroasele oportunități și obstacole în calea dezvoltării

relațiilor economice dintre Republica Moldova și Grecia. Apoi, autorul propune mecanisme de valorificare a oportunităților identificate și de eliminare a obstacolelor din calea dezvoltării relațiilor economice dintre Republica Moldova și Grecia.

Autorul a identificat **oportunități** care se referă la **dezvoltarea tuturor formelor de relații economice dintre Grecia și Moldova**: numeroasele acorduri bilaterale, Acordul de asociere semnat în 2014 între Moldova și UE, distanța relativ mică dintre Moldova și Grecia, și regiunile geografice similare cărora le aparțin aceste două țări (zona Mării Negre, Organizația pentru Cooperare Economică a Mării Negre).

În același timp, trebuie de menționat faptul că fiecare formă de REI moldo-grecești are propriile sale oportunități, specifice doar pentru dezvoltarea comerțului bilateral, ISD, relațiile turistice și alte tipuri de REI. Astfel, au fost identificate numeroase oportunități pentru dezvoltarea fluxurilor comerciale dintre Moldova și Grecia, cum ar fi megatrendele socio-economice (apartenența la OMC și BSTDB, apartenența Greciei la UE, ZLSAC pentru Moldova), specializările economice complementare ale acestor două țări, populație și PIB mare a Greciei, atitudini pozitive ale consumatorilor greci față de produsele alimentare de etichetare privată, imagine pozitivă a Greciei.

S-a constatat că, în principiu, există mai multe oportunități pentru dezvoltarea fluxurilor de ISD din Grecia în Republica Moldova, decât invers. Astfel de oportunități provin din condițiile economice și politice ale Moldovei: forța de muncă ieftină și calificată, poziția geografică strategică între Europa și Asia, costul relativ mic al vieții în Moldova, unele caracteristici similare ale moldovenilor și grecilor, asemănarea în magnitudinea corupției, complementaritatea economică, sectoarele prioritare identificate în strategia Moldovei etc.

Oportunitățile privind dezvoltarea fluxurilor bilaterale de turism sunt oferite de statutul benefic al relațiilor diplomatice bilaterale, factorul transporturilor, costurile de călătorie relativ mici, religia identică, aspectele distincte ale culturii și climatului grec și moldovenesc. În același timp, în baza diferențelor dintre condițiile economice, politice, tehnologice, de mediu etc. ale Greciei și Moldovei, au fost identificate oportunități specifice pentru dezvoltarea turismului moldovenesc în Grecia și invers. De exemplu, pentru *dezvoltarea fluxurilor bilaterale de turism din Grecia spre Moldova*, au fost identificate următoarele oportunități: prognoze optimiste privind creșterea sectorului turismului din Moldova, venituri mai mari ale grecilor față de moldoveni, libera circulație a turiștilor greci pe teritoriul Republicii Moldova (nu e nevoie de viză), interesul ridicat al tinerilor

greci în activitățile de turism, Moldova - țară neprimejdioasă pentru vizită, prețuri relativ mai mici în Moldova față de alte destinații turistice, patrimoniu cultural bogat, proiecte de investiții în infrastructura turistică etc. Pentru *dezvoltarea fluxurilor bilaterale de turism din Moldova spre Grecia*, autorul menționează următoarele oportunități: imaginea pozitivă a Greciei ca destinație turistică în rîndul moldovenilor, diferențele geografice și climatice dintre Moldova și Grecia, libera circulație a turiștilor moldoveni pe teritoriul Greciei (nu e nevoie de viză), Grecia - țară neprimejdioasă pentru vizită, infrastructura turismului eficientă și bine dezvoltată în Grecia etc.

Obstacole privind REI dintre Moldova și Grecia. Cu referire la fluxurile comerciale, au fost identificate *mai multe obstacole în dezvoltarea importurilor din Grecia decît în dezvoltarea exporturilor către Grecia*, cum ar fi recenta criză economică grecească, mărimea mică și descrescîndă a pieței moldovenești, puterea redusă de cumpărare a consumatorilor moldoveni, avantajul competitiv limitat al produselor grecești pe piața Moldovei, nivelul moderat al etnocentrismului consumatorilor moldoveni, localizarea etc.

Datorită conexiunii dintre fluxurile comerciale și cele de ISD, se poate observa că multe dintre obstacolele privind fluxurile comerciale bilaterale influențează și fluxurile bilaterale de ISD. De exemplu, recenta criză economică grecească și măsurile de austeritate economică aferente au contribuit la declinul ISD grecești în Republica Moldova. În plus, au fost identificate următoarele obstacole privind fluxurile grecești de ISD către Moldova: factori de cost (adică scăderea în număr a forței de muncă, zone de cultivare mai mici, scăderea numărului de furnizori locali), mediul investițional nefavorabil al Moldovei și diferențele culturale moldo-grecești.

Referitor la obstacolele privind fluxurile turistice bilaterale, autorul a utilizat modelul turistic bilateral propus de Prideaux [11], pentru a identifica obstacolele care reprezintă, în principal, factorii care afectează în mod negativ fluxurile turistice. Astfel, teoria gravitației indică faptul că distanța de deplasare este cel mai puternic obstacol. În ceea ce privește *obstacolele legate de fluxurile turistice moldovenești spre Grecia*, trebuie menționat: salariul foarte mic al moldovenilor, deprecierea leului moldovenesc, imaginea de criză a guvernului grec. Printre *obstacolele legate de fluxurile turistice grecești în Moldova*, trebuie evidențiate intențiile foarte scăzute ale grecilor de a vizita Moldova, imaginea vagă a Moldovei ca destinație turistică, cunoștințele slabe ale grecilor despre Moldova, criza economică grecească, eficiența scăzută a economiei Moldovei, infrastructura slabă de turism a Moldovei.

Mecanisme de valorificare a oportunităților identificate și de eliminare a obstacolelor din calea dezvoltării REI moldo-grecești. Au fost identificate numeroase mecanisme de dezvoltare a tuturor REI dintre Moldova și Grecia, cum ar fi importanța geopolitică a Republicii Moldova, implementarea integrală a acordurilor economice moldo-grecești, organizarea mai frecventă a comisiilor mixte moldo-grecești, raportarea online pe website-urile ambasadelor Moldovei și Greciei în țările respective privind dezvoltarea REI moldo-grecești, implicarea mai activă a ambasadorilor în strategia de promovare a exporturilor și în sprijinirea companiilor naționale, implementarea integrală de către Moldova a Acordului de Asociere cu UE, implicarea mai activă în BSTDB și OCEMN în proiecte reciproc avantajoase.

La fel, perspectiva istorică (a informațiilor despre relațiile dintre strămoșii greci și moldoveni) ar putea fi utilizată ca un instrument de marketing în reclamele produselor/serviciilor grecești/moldovenești vândute în Moldova/Grecia sau pe ambalajele produselor respective ca slogan sau logo sau chiar ca o descriere a produsului. În continuare, după cum am stabilit că distanța relativ mică dintre Republica Moldova și Grecia reprezintă o oportunitate pentru dezvoltarea relațiilor economice dintre aceste două economii, în acest context, sugerăm valorificarea acestei oportunități prin stabilirea de zboruri mai frecvente, mai diverse și mai ieftine între Moldova și Grecia. Cu siguranță, o modalitate mai ușoară de a călători între aceste țări ar avea un impact pozitiv asupra tuturor fluxurilor economice bilaterale, facilitând călătoriile comercianților, investitorilor, turiștilor, oamenilor de știință, studenților, migranților moldoveni și greci.

Au fost identificate și mecanisme ce se referă la consumatori. După cum am determinat că consumatorii atât în Moldova, cât și în Grecia au un nivel moderat de etnocentrism [19], ceea ce înseamnă că ei preferă produsele locale față de produsele importate, atunci, pentru ca exporturile în țările respective să fie de succes, propunem următorul mecanism: comercianții moldoveni/greci care intenționează să-și exporte produsele în Grecia/Moldova trebuie să adapteze corect mixul de marketing la cultura greacă/moldovenească. De exemplu, apelurile la patriotism ar putea fi potrivite.

Pe lângă mecanismele ce pot contribui la dezvoltarea tuturor formelor de REI moldo-grecești, autorul propune mecanisme specifice pentru dezvoltarea fiecărei forme de REI dintre Republica Moldova și Grecia. De exemplu, în ceea ce privește dezvoltarea comerțului și ISD bilaterale, se propune: implementarea strategiilor naționale ale Greciei și Moldovei care ajută la creșterea exporturilor țărilor și atragerea ISD; utilizarea agențiilor specializate care promovează exporturile și facilitează ISD (MIEPO și Enterprise Greece); îmbunătățirea climatului de afaceri și investiții prin

diminuarea birocrăției, reducerea taxelor de import și export, crearea de condiții de afaceri stabile, fiabile și echitabile pentru toți investitorii, reducerea nivelului corupției, menținerea unei monede naționale stabile, creșterea condițiilor de muncă și a salariilor forței de muncă locale.

În ceea ce privește dezvoltarea turismului bilateral, strategiile naționale pentru turism ale Greciei și Moldovei indică multe mecanisme care trebuie urmate. De exemplu, se propune crearea organizațiilor de Management al Destinației, înființarea unui Think Tank care ar ajuta la implementarea strategiilor de turism și ar sprijini companiile într-o manieră științifică, atragerea de angajați mai competenți și stimularea antreprenoriatului în turism. La fel, faptul că Moldova și Grecia au o religie identică ar putea fi folosite în promovarea imaginii țărilor respective în rândul turiștilor greci/moldoveni. Similitudinea în religie este un factor care facilitează fluxurile turistice [11], datorită faptului că turiștii se simt confortabil să viziteze o țară cu o religie similară. În continuare, deoarece grecii au cunoștințe slabe despre Moldova, ceea ce conduce la un interes scăzut în vizitarea acestei țări, sugerăm Guvernului Republicii Moldova să promoveze mai intens imaginea Moldovei ca destinație turistică atât în rândul grecilor, cât și printre alți cetățeni europeni.

În cele din urmă, un mecanism care ar contribui la valorificarea oportunităților identificate pentru dezvoltarea fluxurilor economice moldo-grecești este aplicarea ecuației gravitaționale pentru explicarea fiecărei forme de fluxuri economice dintre Moldova și Grecia. Folosind ecuația gravitațională, vom putea măsura mărimea și potențialul fluxurilor economice dintre aceste două economii, astfel încât să putem lua după aceea pașii necesari care ar conduce la creșterea volumului acestor fluxuri. Prin urmare, autorul sugerează de a fi utilizată următoarea versiune a ecuației gravitaționale:

$$X_{ij} \text{ or } M_{ij} = A \frac{Y_i Y_j}{D_{ij}} \quad (1.2)$$

unde:

- X_{ij} reprezintă volumul exporturilor din Moldova în Grecia;
- M_{ij} reprezintă volumul importurilor din Grecia în Moldova;
- Y_i și Y_j sunt veniturile naționale ale Moldovei și Greciei;
- D_{ij} reprezintă distanța dintre Moldova și Grecia;
- A reprezintă o constantă a proporționalității.

Această ecuație se referă la comerțul bilateral și o putem adapta la celelalte tipuri de fluxuri economice, cum ar fi ISD și turismul. De exemplu:

- X_{ij} ar putea reprezenta fluxurile turistice din Moldova în Grecia și M_{ij} ar putea reprezenta fluxurile de turism din Grecia în Moldova;
- Similar, X_{ij} ar putea reprezenta fluxurile de ISD din Moldova în Grecia, în timp ce M_{ij} - fluxurile de ISD din Grecia în Moldova.

De asemenea, aplicarea acestei teorii va contribui la determinarea cauzalității, adică efectul anumitor variabile (de exemplu, apartenența la UE, prezența reprezentanților diplomatici, influența valorilor culturale, asemănarea climatică etc.) asupra fluxurilor economice dintre Moldova și Grecia, astfel încât să putem înțelege cum să dezvoltăm fluxurile economice dintre cele două economii.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Având în vedere rezultatele cercetărilor privind dezvoltarea REI dintre Republica Moldova și Grecia, precum și oportunitățile și obstacolele asociate, au fost elaborate următoarele **concluzii**:

1. În baza analizei REI dintre Moldova și Grecia, s-a constatat că formele cele mai intense de REI dintre Moldova și Grecia sunt comerțul bilateral, ISD și fluxurile turistice [12]. În acest sens, au fost clasificate teoriile care explică caracterul acestor relații și au fost aplicate următoarele teorii: teoria proporției factorilor, teoria gravitațională [3], experiența țărilor occidentale în domeniul ISD, teoria privind modul în care corupția influențează ISD, teoriile care examinează fluxul de ISD din țările în curs de dezvoltare [7], teoriile privind cererea și oferta turistică, teoria imaginii de destinație [9].

2. Deoarece actuala literatură de specialitate nu oferă o anumită clasificare a teoriilor turismului internațional, în cercetarea actuală, pentru a explica particularitățile fluxurilor turistice dintre Moldova și Grecia, s-a propus următoarea clasificare (1) teoriile privind cererea pentru turism; (2) teoriile comerțului internațional bazate pe factorii de ofertă; (3) teoriile imaginii de destinație; (4) abordări teoretice gravitaționale [9].

3. În baza analizei detaliate a fluxurilor economice moldo-grecești, a fost determinat faptul că Grecia devine pentru Moldova un important partener comercial în ceea ce privește exporturile, explicat prin faptul că exporturile Moldovei în Grecia au crescut pe parcursul anilor și pentru că Moldova are un echilibru comercial pozitiv cu Grecia [12]. În ceea ce privește fluxurile bilaterale de ISD, s-a observat că Grecia este mai interesată de fluxurile de ISD către Moldova [14]. Turismul bilateral dintre aceste două țări este în creștere, în principal datorită interesului crescând al moldovenilor în Grecia ca destinație turistică [15]. Însă Grecii nu manifestă un interes crescând în vizitarea Republicii Moldova, iar numărul turiștilor greci din Moldova este încă nesemnificativ,

explicat în mare parte de imaginea neutră și imprecisă a Moldovei ca destinație turistică în rândul grecilor [17].

4. Multe oportunități influențează pozitiv dezvoltarea tuturor formelor de REI dintre Grecia și Moldova, cum ar fi numeroasele acorduri bilaterale, Acordul de asociere semnat în 2014 între Moldova și UE, distanța relativ mică dintre Moldova și Grecia, regiuni geografice similare la care aceste două țări aparțin. Unele oportunități influențează o formă specifică de REI bilaterale. Spre exemplu, specializările economice complementare ale acestor țări, populația și PIB-ul mai mare al Greciei față de ale Moldovei influențează dezvoltarea fluxurilor comerciale dintre Moldova și Grecia. Oportunitățile pentru dezvoltarea fluxurilor de ISD grecești în Moldova sunt reprezentate de forța de muncă ieftină și calificată a Republicii Moldova, asemănarea în magnitudinea corupției Greciei și Moldovei și costul relativ mic al vieții în Moldova. Oportunitățile de dezvoltare a fluxurilor turistice bilaterale derivă din costurile de transport relativ mici, religia identică, aspectele distincte ale culturii și climatului grec și moldovenesc etc. [16].

5. În ceea ce privește obstacolele din calea dezvoltării importurilor din Grecia, magnitudinea și intensitatea acestora sunt mai mari decât obstacolele din calea dezvoltării exporturilor către Grecia. Datorită conexiunii dintre fluxurile comerciale și fluxurile de ISD, multe dintre obstacolele legate de fluxurile comerciale bilaterale influențează și fluxurile bilaterale de ISD, cum ar fi reducerea forței de muncă, mediul nefavorabil al climei investiționale din Moldova și diferențele culturale moldo-grecești [14]. În ceea ce privește obstacolele legate de fluxurile turistice moldovenești în Grecia, trebuie menționat salariul mic al moldovenilor [16], în timp ce printre obstacolele legate de fluxurile turistice grecești în Moldova trebuie evidențiate intențiile scăzute ale grecilor de a vizita Moldova, precum și imaginea slabă a Moldovei ca destinație turistică, cunoștințele limitate de către Greci a Moldovei, criza economică grecească, eficiența scăzută a economiei Moldovei și infrastructura turistică slab dezvoltată a Moldovei [17].

Concluziile formulate elucidează *problema științifică soluționată*, care constă în determinarea premiselor metodologice de cercetare a evoluției REI moldo-grecești, având ca urmare identificarea obstacolelor și oportunităților în vederea asigurării mai multor mecanisme ce ar contribui la dezvoltarea acestor relații în contextul integrării economice europene, iar *recomandările* elaborate vin să completeze gradul de soluționare a problemei:

1. În atenția Ministerului Economiei și Infrastructurii al Republicii Moldova și a Ministerului Economiei, Dezvoltării și Turismului din Grecia, se recomandă să se utilizeze oportunitățile

identificate în această teză pentru asigurarea implementării integrale a acordurilor economice moldo-grecești, precum și monitorizarea și raportarea periodică a rezultatelor implementării acestora de către Ambasada Republicii Moldova în Republica Elenă și Consulatul Onorific al Greciei la Chișinău, Moldova, de asemenea de către MIEPO și Enterprise Greece.

2. Se recomandă reprezentanților diplomatici moldoveni și greci să intensifice aplicarea conceptului de diplomație economică în REI, și anume să implice mai activ ambasadorii moldoveni și greci în strategia de promovare a exporturilor, în susținerea companiilor naționale și în îmbunătățirea dialogului bilateral cu mediul de afaceri din străinătate prin consultări și contacte directe.

3. Este imperativ ca Guvernul Moldovei și instituțiile acestuia să asigure implementarea integrală a Acordului de Asociere cu UE, deoarece aceasta ar contribui la modernizarea Moldovei, prin dezvoltarea comerțului cu UE și prin armonizarea legislației Republicii Moldova cu practicile UE. Prin urmare, Moldova își va îmbunătăți climatul de afaceri și va consolida instituțiile sale, devenind astfel mai bună în atragerea de ISD din Grecia, în comerțul cu Grecia și în stabilirea și diversificarea altor fluxuri economice cu Grecia.

4. Este important ca companiile aeriene, cum ar fi Air Moldova, Aegean Airlines, Ellinair, să stabilească zboruri mai frecvente, mai diverse și mai ieftine dintre Moldova și Grecia. O modalitate mai ușoară de a călători între aceste țări ar avea un impact pozitiv asupra tuturor fluxurilor economice bilaterale, facilitând călătoriile comercianților moldoveni și greci, investitorilor, turiștilor, oamenilor de știință, studenților, migranților etc.

5. În ceea ce privește dezvoltarea comerțului bilateral și a ISD, se propune implementarea deplină a strategiilor naționale ale Moldovei care contribuie la creșterea exporturilor țării și atragerea ISD, care ar trebui să fie îndeplinite de următoarele instituții din Moldova: Ministerul Economiei și Infrastructurii al Republicii Moldova, Institutul Național de Cercetări Economice, Biroul Național de Statistică, Banca Națională, Ministerul Finanțelor, Ministerul Justiției și alte ministere și autorități locale din Moldova. În mod similar, recomandăm ca Strategia Națională de facilitare a comerțului din Grecia să fie completată de următoarele autorități elene: Ministerul de Finanțe al Greciei, Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Economiei, Dezvoltării și Turismului, Ministerul Dezvoltării Rurale și alimentației. De asemenea, este esențial ca agențiile specializate care promovează exporturile și facilitează ISD să se implice în aceste strategii, adică MIEPO și Enterprise Greece.

6. În ceea ce privește dezvoltarea turismului bilateral, strategiile naționale pentru turism ar trebui să fie îndeplinite de Agenția de Turism a Republicii Moldova și de Ministerul Economiei, Dezvoltării și Turismului din Grecia, de agențiile de turism și operatorii turistici din Moldova și Grecia, de Asociația Națională a Agențiilor de Turism din Moldova și de Organizația Națională a Turismului din Grecia.

7. Deoarece teoria gravitației a fost aplicată în limitele acestei teze de doctorat, se recomandă ca cercetătorii și cadrele universitare din domeniu să extindă această investigație de cercetare într-un studiu viitor. Se propune a folosi o ecuație gravitațională care să măsoare magnitudinea și potențialul diferitor forme de fluxuri economice nu numai între Moldova și Grecia, ci și între Republica Moldova și alte țări ale UE, astfel încât să fie întreprinse după aceea măsurile necesare care ar conduce la creșterea volumului acestor fluxuri economice.

BIBLIOGRAFIE

1. Carpenter M.A., Dunung S.P. International Business: Opportunities and Challenges in a Flattening World. v.1.0. New York, USA: Flat World Knowledge, 2011. ISBN-13: 9781453328224.
2. Sen S. International Trade Theory and Policy: A Review of the Literature. In: Levy Economics Institute Working Papers Series No. 635, 2010.
3. Cazacu S. Contemporary Theoretical and Methodological Aspects Regarding International Trade. In: Economica, 2015, Year XXIII, nr. 4 (94), Editorial-Poligraphic Department of ASEM: Chișinău, Moldova.
4. Kulkarni K.G., Gupte R., Sethi S. Gravity Model: India's Exports. In: SCMC Journal of Indian Management, 2015, p. 38-51.
5. Yotov Y.V. et al. An Advanced Guide to Trade Policy Analysis: The Structural Gravity Model. World Trade Organization, 2016, (accessed 11.01.2017) https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/advancedwtoundtad2016_e.pdf
6. Oh J., Sardar R.R. Gravity Matters: International Trade of Bangladesh. In: Review of Urban & Regional Development Studies, 2013, 25(1), p. 34-46.
7. Cazacu S. Contemporary Theoretical and Methodological Aspects regarding Foreign Direct Investment between Moldova and Greece. In: Studia Universitatis Moldaviae, 2016, USM, nr. 2 (92), p. 182-187.

8. Hattari R., Rajan R.S. Trends and Drivers of Bilateral FDI Flows in Developing Asia: Extent of De Facto Integration. In: Hong Kong Institute for Monetary Research Working Paper II, 2008. p. 1-33.
9. Șișcan Z., Cazacu S. The contemporary methodological approaches and theories explaining international tourism flows. In: Studia Universitatis Moldaviae, 2017, USM, nr. 2 (102), p. 156-163, ISSN 1857-2073 /ISSNe 2345-1033.
10. Zhang J., Jensen C. Comparative Advantage: Explaining Tourism Flows. In: Annals of Tourism Research, 2007, Vol. 34, No. 1, pp. 223–243.
11. Prideaux B. Factors Affecting Bilateral Tourism Flows. In: Annals of Tourism Research, 2005, Vol. 32, No. 3, p. 780–801.
12. Cazacu S. International Economic Relations between Republic of Moldova and Greece. In: Akademos, 2016, Nr. 4 (43), ISSN 1857-0461, p. 65-71.
13. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. 2017, <http://www.statistica.md/> (accessed 22.02.2017).
14. Cazacu S. Greek Foreign Direct Investments in the Economy of the Republic of Moldova. In: Studia Universitatis Moldaviae, 2017, USM, Nr. 7 (107) ISSN 1857-2073 /ISSNe 2345-1033.
15. Cazacu S. Moldovan Perception of Greece as a Tourism Destination. In: International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research, 2017, Eastern Macedonia and Thrace Institute of Technology: Greece, vol. 10, no.2, p. 48-59.
16. Cazacu S. Factors that Affect the Tourism Flows from Moldova to Greece. In: Conferința Științifică Internațională intitulată: „Paradigme moderne ale economiei și antreprenoriatului inovativ”, Chisinau: USM. 03 – 04 November 2017, ISBN 978-9975-71-942-1, p. 289-293.
17. Cazacu S. Imaginea Republicii Moldova în Calitate de Destinație Turistică printre Greci. In: Akademos, 2017, No. 2 (45), p. 88-97, ISSN 1857-0461.
18. Bozbay Z., Ozen H. The Assessment of Greece’s Image as a Tourism Destination. In: MIBES Transactions, 2008, 2 (1), p. 14-27.
19. Cazacu S. Preference for Domestic Goods: A Study of Consumer Ethnocentrism in the Republic of Moldova. In: Ecoforum, 2016, vol. 5, issue 1 (8).

LISTA LUCRĂRILOR PUBLICATE LA TEMA TEZEI

Articole științifice în reviste din Registrul Național al revistelor de profil

- 1) CAZACU, S. Greek Foreign Direct Investments in the Economy of the Republic of Moldova. *Studia Universitatis Moldaviae*. 2017, nr.7 (107). ISSN 1857-2073 /ISSNe 2345-1033. 0,7 c.a.
- 2) CAZACU, S. Imaginea Republicii Moldova în Calitate de Destinație Turistică printre Greci. *Akademios*. 2017, nr. 2 (45), 88-97. ISSN 1857-0461. 0,95 c.a.
- 3) ȘISCAN, Z.; CAZACU, S. The contemporary methodological approaches and theories explaining international tourism flows. *Studia Universitatis Moldaviae*. 2017, nr. 2 (102), 156-163. ISSN 1857-2073 /ISSNe 2345-1033. 0,50 c.a.
- 4) CAZACU, S. Contemporary Theoretical and Methodological Aspects regarding Foreign Direct Investment between Moldova and Greece. *Studia Universitatis Moldaviae*. 2016, nr. 2 (92), 182-187. ISSN 1857-2073, ISSN online 2345-1033. 0,60 c.a.
- 5) CAZACU, S. Theoretical Overview of the International Economic Relations: Definitions and Forms. *Studia Universitatis Moldaviae*. 2016, nr. 7 (97), 112-115. ISSN 1857-2073, ISSN online 2345-1033. 0,33 c.a.
- 6) CAZACU, S. International Economic Relations between Republic of Moldova and Greece. *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademios”*. 2016, nr. 4 (43), 65-71. ISSN 1857-0461. 0,66 c.a.
- 7) CAZACU, S. Contemporary Theoretical and Methodological Aspects Regarding International Trade. *Economica*. 2015, Year XXIII, nr. 4 (94), 117-123. ISSN 1810-9136. 0,41 c.a.

Articole științifice în reviste din străinătate recunoscute

- 8) CAZACU, S. Moldovan Perception of Greece as a Tourism Destination. *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*. 2017, vol. 10, nr.2, 48-59. Online ISSN: 2408-0101, Print ISSN: 2408-0098. 1,18 c.a.
- 9) CUFLIC, C.; CAZACU, S. A Study of the Country of Origin Effect on Greek Consumers' Evaluation of Wine. *Cogito - Multidisciplinary Research Journal*. 2017, vol. IX, nr. 1, 88-119. ISSN 2068-6706. 1,73 c.a.
- 10) CAZACU, S. Preference for Domestic Goods: A Study of Consumer Ethnocentrism in the Republic of Moldova. *Ecoforum*. 2016, vol. 5, nr. 1 (8), 295-302. ISSN 2344 – 2174. 0,70 c.a.

11) CELA, S.; CAZACU, S. The Attitudes and Purchase Intentions Towards Private Label Products, in the Context of Economic Crisis: A Study of Thessalonian Consumers. *Ecoforum*. 2016, vol. 5, Special Issue, 124-132. ISSN 2344 – 2174. 0,88 c.a.

12) CAZACU, S.; PAPADOPOULOS, P. German Perceptions of Greek Wines. *Fork to Farm: International Journal of Innovative Research and Practice*. 2015, vol. 2, nr.1, 1-15. ISSN 2241-8091. 1,03 c.a.

Culegeri de lucrări ale conferințelor internaționale

13) CAZACU, S. Factors that Affect the Tourism Flows from Moldova to Greece. În: *Paradigme moderne ale economiei și antreprenoriatului inovativ*. Chișinău, 2017, p. 289-293. ISBN 978-9975-71-942-1. 0,38 c.a.

14) CAZACU, S. Imaginea Greciei ca Destinație Turistică printre Consumatorii Moldoveni. În: *Creșterea competitivității economice în contextul formării societății bazate pe cunoaștere*. Chișinău, 2016, p. 259-264. ISBN 978-9975-71-838-7. 0,27 c.a.

15) CAZACU, S.; ȘISCAN, Z. Abordări Metodologice ale Comerțului Bilateral dintre Moldova și Grecia. În: *Dezvoltarea Sistemelor Economice Moderne: Provocări și Alternative ale Secolului XXI*. Chișinău, 2015, p. 115-116, ISBN 978-9975-117-36-4. 0,15 c.a.

Comunicări la forumuri științifice naționale/ internaționale

16) CAZACU, S. Greek Foreign Direct Investments in the Economy of the Republic of Moldova. În: *European Union – Crises and Borders in the XXI Century*. conf. șt. intern., Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, România, 2017.

17) CAZACU, S. International Economic Relations between Republic of Moldova and Greece. În: *The Political Sciences Student Conference*. conf. șt. intern., Universitatea Babeș -Bolyai, Cluj-Napoca, România, 2016.

18) CAZACU, S.; Papadopoulos, P. German Perceptions of Greek Wines. În: *1st International Conference on Global Trends in the Agro-Food Sector*. conf. șt. intern., Greece, 2014.

19) CHARITONIDOU, S.; CAZACU, S. Swedish perceptions of Greek food: the case of owners and customers of Greek food shops in Sweden. În: *1st International Conference on Global Trends in the Agro-Food Sector*. conf. șt. intern., Kalamata, Greece, 2014.

Total: 10,47 c.a.

ADNOTARE

Numele și prenumele autorului: CAZACU Stela

Titlul tezei: Dezvoltarea relațiilor economice moldo-grecești: obstacole și oportunități

Gradul științific solicitat: teză de doctor în științe economice

Localitatea: Chișinău

Anul perfectării tezei: 2018

Structura tezei: adnotare, introducere, trei capitole, concluzii și recomandări, bibliografie (189 de titluri), 147 pagini text de bază, 39 de figuri, 12 tabele și 21 anexe. Rezultatele cercetării au fost prezentate la 7 conferințe naționale și internaționale și au fost publicate în 15 articole științifice.

Cuvinte-cheie: relații economice internaționale, comerț, investiții străine directe, turism, migrație, transfer tehnologic, fluxuri economice bilaterale, teoria gravitației, oportunitate, obstacol, mecanism

Domeniul de studiu: Specialitatea - 521.02 economie mondială, relații economice internaționale

Scopul și obiectivele tezei. Scopul tezei constă în analiza evoluției relațiilor economice moldo-grecești, axată pe comerțul bilateral, investițiile străine directe și turismul bilateral, precum și în determinarea oportunităților și obstacolelor acestor relații și, pe această bază, elaborarea mecanismelor de dezvoltare a relațiilor economice bilaterale, ca parte a eforturilor de integrare europeană. Pentru atingerea acestui scop au fost stabilite următoarele **obiective:** identificarea, analiza critică și sistematizarea cadrului metodologic pentru a explica teoriile de comerț bilateral, investiții străine directe și turism internațional bilateral și aplicabilitatea acestora în stabilirea relațiilor economice dintre Moldova și Grecia; evaluarea evoluției relațiilor moldo-grecești și a cadrelor lor juridice și instituționale; analiza fluxurilor de comerț, ISD și turism moldo-grec actual; identificarea oportunităților și obstacolelor pentru dezvoltarea relațiilor economice dintre Moldova și Grecia; propunerea de mecanisme care ar îmbunătăți relațiile economice dintre cele două țări.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute constă în elaborarea premiselor teoretice și metodologice pentru cercetarea evoluției relațiilor economice moldo-grecești cu accent pe cele mai intense forme, cum ar fi comerțul bilateral, investițiile străine directe și turismul internațional; identificarea unei teorii moderne în evaluarea fluxurilor economice bilaterale (adică a teoriei gravitației) și aplicarea ei în evaluarea fluxurilor economice moldo-grecești; determinarea specializărilor economice complementare ale Moldovei și Greciei; aplicarea teoriei imaginii de destinație în evaluarea imaginii grecești și moldovenești în rândul consumatorilor moldoveni și greci folosind modelul Bozbay și Ozen; măsurarea tendințelor etnocentrice ale consumatorilor moldoveni și greci; evaluarea factorilor care afectează fluxurile turistice din Moldova spre Grecia și invers, prin intermediul cadrului teoretic Bruce Prideaux; evaluarea fluxurilor de ISD din Grecia în Moldova pe baza unui studiu sociologic.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul investigat constă în determinarea premiselor metodologice de cercetare a evoluției relațiilor economice moldo-grecești, având ca urmare identificarea obstacolelor și oportunităților în vederea asigurării mai multor mecanisme ce ar contribui la dezvoltarea acestor relații în contextul integrării economice europene.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a tezei constau în elaborarea recomandărilor teoretice și practice pentru dezvoltarea relațiilor economice dintre Moldova și Grecia, ca parte a efortului de integrare europeană a Republicii Moldova.

Implementarea rezultatelor științifice: Recomandările din această teză au fost implementate și sunt în proces de implementare de către Asociația Națională a Agențiilor de Turism din Moldova, de către MIEPO, de Colegiul Perrotis din Grecia pentru cursurile de masterat și de Agenția Paradis-Tur din Moldova.

ANNOTATION

Name and surname of the author: CAZACU Stela

Thesis title: The development of the Moldovan-Greek economic relations: hindrances and opportunities

Academic degree required: PhD thesis in Economics

City: Chişinău

The year of issuance: 2018

Thesis structure: annotation, introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography (189 titles), 147 pages of basic text, 39 figures, 12 tables and 21 annexes. The results of the research were presented at 7 national and international conferences and were published in 15 scientific articles.

Keywords: international economic relations, trade, foreign direct investments, tourism, migration, technology transfer, bilateral economic flows, gravity theory, opportunity, hindrance, mechanism.

Field of research: Specialty 521.02 - World Economy; International Economic Relations.

The purpose and objectives of the thesis. The **aim** of the thesis consists in the analysis of the evolution of Moldovan-Greek economic relations, focused on bilateral trade, foreign direct investments and tourism, as well as in the determination of the opportunities and hindrances of those relations and, on this basis, the elaboration of mechanisms for the development of bilateral economic relations, as part of European integration endeavor. In order to attain this goal, the following **objectives** were set: identification, critical analysis and systematization of methodological frame for explaining bilateral trade, foreign direct investment and international tourism theories and their applicability for establishing economic relations between Moldova and Greece; assessment of the evolution of Moldovan-Greek relations and description of their legal and institutional frames; analysis of the current Moldovan-Greek trade, FDI and tourism flows; identification of opportunities, hindrances and mechanism for the development of economic relations between them..

Scientific novelty and originality of obtained results consists in elaboration of the theoretical and methodological premises for the research on the evolution of Moldovan-Greek economic relations with focus on the most intense forms, such as bilateral trade, foreign direct investments and international tourism; identification of a modern theory in evaluating bilateral economic flows (i.e. gravity theory) and its application in the evaluation of the Moldovan-Greek economic flows; determination of the complementary economic specializations of Moldova and Greece; application of the destination image theory in evaluating the Greek and Moldovan image among the Moldovan and Greek consumers using Bozday and Ozen model; measurement of Moldovan and Greek consumer ethnocentric tendencies; evaluation of the factors that affect the tourism flows from Moldova to Greece and vice versa, by means of Bruce Prideaux theoretical framework; evaluation of the FDI flows from Greece to Moldova on the basis of a sociological study.

The important scientific problem solved in the investigated field consists in the determination of the methodological prerequisites for the research of the evolution of the Moldovan-Greek economic relations, having as an effect the identification of the obstacles and opportunities to ensure several mechanisms that would contribute to the development of these relations in the context of the European economic integration..

The theoretical importance and the applicative value of the thesis consist in the elaboration of theoretical and practical recommendations for the development of economic relations between Moldova and Greece as part of Moldova's European integration endeavour.

Implementation of the scientific results: The recommendations given in this thesis have been implemented by the National Association of Tourism Agencies of Moldova, by MIEPO, by Perrotis College from Greece for its MSc courses and by Paradis-Tur Agency from Moldova.

АННОТАЦИЯ

Имя, фамилия: Казаку Стела

Название диссертации: Развитие молдавско-греческих экономических отношений: препятствия и возможности

Соискание ученой степени: Кандидат экономических наук

Место защиты: Мун. Кишинэу

Год представления диссертации: 2018

Структура диссертации: аннотация, введение, три главы, выводы и рекомендации, библиография (189 элементов), 147 страниц основного текста, 39 рисунков, 12 таблиц и 21 приложений. Результаты исследования были представлены на 7 национальных и международных конференциях и опубликованы в 15 научных статьях.

Ключевые слова: международные экономические отношения, торговля, прямые иностранные инвестиции, туризм, миграция, передача технологий, двусторонние экономические потоки, теория гравитации, возможность, препятствие, механизм.

Область изучения: Специальность 521.02 – мировая экономика, международные экономические отношения.

Цель и задачи исследования. Цель диссертации состоит в анализе эволюции молдавско-греческих экономических отношений, ориентированных на двустороннюю торговлю, прямые иностранные инвестиции и туризм, а также определение возможностей и препятствий для этих отношений, и на этой основе разработка механизмов для развития двусторонних экономических отношений в рамках усилий по европейской интеграции. Для достижения этой цели были поставлены следующие задачи: выявление, критический анализ и систематизация методологической основы для объяснения двусторонней торговли, прямых иностранных инвестиций и туристических теорий и их применимости для установления экономических отношений между Молдовой и Грецией; анализ молдавско-греческой торговли, прямых иностранных инвестиций и потоков туризма; выявление возможностей, препятствий и механизмов для развития экономических отношений между Молдовой и Грецией.

Научная новизна и оригинальность полученных результатов заключается в разработке теоретических и методологических предпосылок для исследования эволюции молдавско-греческих экономических отношений с акцентом на наиболее интенсивные формы, такие как двусторонняя торговля, прямые иностранные инвестиции и международный туризм; определение современной теории при оценке двусторонних экономических потоков (т. е. теории гравитации) и ее применение при оценке экономических потоков Молдовы и Греции; определение дополнительных экономических специальностей Молдовы и Греции; измерение этноцентрических тенденций в Молдове и Греции; оценка факторов, влияющих на туристические потоки из Молдовы в Грецию, и наоборот, с помощью теоретической основы Брюса Прадо; оценка потоков прямых иностранных инвестиций из Греции в Молдову на основе социологического исследования.

Важная научная проблема которая решается в диссертации заключается в определении методологических посылок исследования эволюции молдавско-греческих экономических отношений для выявления препятствий и возможностей их развития, и предложении механизмов, которые могли бы способствовать прогрессу этих отношений, в контексте европейской экономической интеграции.

Теоретическое значение и практическая ценность диссертации заключаются в разработке теоретических и практических рекомендаций по развитию экономических отношений между Республикой Молдова и Грецией в рамках европейской интеграции.

Внедрение научных результатов: Рекомендации этой диссертации были реализованы Национальной ассоциацией туристических агентств Молдовы, МІЕРО, Колледжем Perrotis из Греции для курсов и Агентством Paradis-Tur из Молдовы.

CAZACU STELA

**DEZVOLTAREA RELAȚIILOR ECONOMICE MOLDO-
GRECEȘTI: OBSTACOLE ȘI OPORTUNITĂȚI**

**521.02. ECONOMIE MONDIALĂ; RELAȚII ECONOMICE
INTERNAȚIONALE**

**Autoreferatul
tezei de doctor în științe economice**

Aprobat spre tipar: 23.08.2018

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar: 1,8

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Tiraj 35 exemplare

Comanda nr. 109

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str.Al.Mateevici, 60. Chișinău, MD 2009